

СЕКЦІЯ 2. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА НАВЧАННЯ

УДК 811.161.2:808.5

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-93-2>**ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДИЧНИЙ ОРІЄНТИР
У ФОРМУВАННІ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ**

Горобець Світлана Іванівна,
керівник навчального відділу
Інститут філології
Київського університету імені Бориса Грінченка
s.horobets@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0001-7307-7672

У статті розкрито роль використання текстоцентричного підходу у формуванні риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови та літератури. Висвітлено змістову характеристику провідних дефініцій дослідження. Обґрунтовано поняття «компетентність», що виражається в готовності педагога ефективно використовувати внутрішні і зовнішні ресурси для вирішення професійно-педагогічних завдань.

Уточнено поняття «текстоцентричний підхід», «текст», «навчальний текст», визначено, що текстоцентричний підхід дає змогу досліджувати функціонування текстів різних типів, стилів мовлення відповідно до ситуації спілкування; доведено, що найбільш актуальними й перспективними є сприймання, аналіз, створення, продукування навчальних текстів різних стилів, типів, жанрів мовлення фахового й соціокультурного змісту. Охарактеризовано структуру риторичної компетентності як ієрархію трьох основних компонентів, а саме когнітивного, практико-діяльнісного, особистісного.

Визначено виняткову роль відомостей з лінгвістики тексту для формування риторичних умінь і навичок, чому сприяє текстоцентричний аспект навчання української мови, який передбачає систематичне опрацювання текстів різних типів, стилів і жанрів, що, безумовно, впливає на вдосконалення риторичних умінь з урахування принципів наступності та перспективності. Подано теоретичне осмислення проблеми навчання української мови на текстовій основі у різні періоди.

Акцентовано увагу на риторичному аналізі тексту, який вирізняється своєю багатогранністю, оскільки охоплює цілий твір: від аналізу дискурсу до вибору слів. У статті стверджується, що аналіз проблемних, оригінальних текстів вчить розумінню мовленнєвих тонкощів, сприймання нетрафаретних висловлювань, розвиває мовне чуття, необхідне для оратора, вчить критично мислити і створювати власні висловлювання, є ефективним засобом мовленнєвого виховання майбутніх вчителів української мови та літератури і прийомом формування у них професійних компетентностей.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в обґрунтуванні лінгводидактичних засад компетентно орієнтованого навчання в професійному освітньому просторі майбутнього вчителя-словесника. Потребує подальшого вивчення питання розроблення авторської моделі формування риторичної компетентності майбутніх учителів української мови засобами інформаційних комунікаційних технологій.

Ключові слова: навчальний текст, текстоцентризм, текстоцентричний підхід, риторичний аналіз тексту, комунікативні вправи.

**TEXTCENTRIC APPROACH AS A METHODOLOGICAL GUIDELINE
IN THE FORMATION FORMING THE RHETORICAL COMPETENCE OF FUTURE
TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE**

Horobets Svitlana Ivanivna,
Head of the Training Department
Institute of Philology
of Borys Grinchenko Kyiv University
s.horobets@kubg.edu.ua
orsid.org/0000-0001-7307-7672

The article reveals the role of using a text-centric approach in the formation of rhetorical competence of future teachers of Ukrainian language and literature, highlights the semantic characteristics of the basic concepts of the study.

The concept of “competence”, which is expressed in the readiness of the teacher to use internal and external resources effectively to solve professional and pedagogical problems, is substantiated.

The concepts of “text-centric approach”, “text”, “educational text” are specified, the concept of “text-forming competence” is substantiated, it is determined that the text-centric approach gives the chance to study the functioning of different types of texts, styles of speech according to a communication situation; it is proved that the most relevant and promising are the perception, analysis, creation, production of educational texts of different styles, types, genres of professional and socio-cultural content speech.

The structure of rhetorical competence is characterized as a hierarchy of three main components.

The exceptional role of information on the linguistics of the text for the formation of rhetorical skills has been identified. Emphasis is placed on the fact that this is facilitated by the text-centric aspect of learning the Ukrainian language, which involves the systematic processing of texts of different types, styles, and genres, which certainly affects the improvement of rhetorical skills based on the principles of continuity and perspective.

Emphasis is placed on rhetorical analysis of the text, which differs in its versatility, as it covers the whole work, from discourse analysis to the choice of words. The article states that the analysis of problematic, original texts teaches the understanding of speech subtleties, perception of non-stenciled utterances, develops the sense of speech necessary for a speaker, teaches critical thinking and creating their own utterances, is an effective means of speech education for future teachers of Ukrainian language and literature and the method of forming their professional competencies.

We see the prospect of further research in the substantiation of the linguodidactic principles of competence-oriented learning in the professional educational space of the future vocabulary teacher. The issue of developing an author’s model of forming the rhetorical competence of future teachers of the Ukrainian language by means of information and communication technologies also requires further study.

Key words: *educational text, text-centrism, text-creating activity, rhetorical analysis of the text, communicative exercises.*

Вступ

Сучасні інтеграційні та глобалізаційні процеси, які відбуваються в Україні, потребують підвищених вимог до зростання професійного та культурно-освітнього рівнів фахівців усіх галузей, докорінного поліпшення кваліфікації кадрів, оскільки окремо зумовлені інтегруванням національної системи освіти у європейський та світовий освітній простір. У цьому контексті особливого значення набуває проблема професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури, яка в освітньому процесі вищого закладу освіти включає цілісну систему розвитку професійно значущих умінь і навичок методичної грамотності та риторичної компетентності. Розвиток мовної освіти в Україні XXI століття зумовлений новими соціальними завданнями, що поставлені перед сучасним закладом освіти, а саме формуванням у здобувачів освіти умінь і навичок самостійно будувати висловлювання різних жанрів, які є необхідними у процесі подальшого навчання та майбутній професійній діяльності, вміло входити в мовленнєву комунікацію з урахуванням ситуації спілкування та особистості співбесідника.

У психолого-педагогічних дослідженнях стверджується, що саме компетентнісний підхід найбільшою мірою відображає процеси модернізації вищої школи, оскільки є основою для формування високого рівня фахової підготовки (О. Любашенко); спрямований на ґрунтовне оволодіння майбутніми фахівцями практичними вміннями й навичками, на відміну від усталеної тех-

нології формування знань, умінь і навичок (Л. Шиянюк); передбачає поступову переорієнтацію традиційної освітньої парадигми, в основі якої лежить формування знань, умінь і навичок, у систему, яка спрямована на створення умов для оволодіння майбутніми фахівцями ключовими, загальногалузевими та предметними компетенціями (О. Пометун).

Незважаючи на відмінності у підходах до реалізації компетентнісного підходу, думки багатьох учених збігаються в тому, що гуманний у своїй основі компетентнісний підхід пов’язаний з ідеєю всебічного розвитку студента не лише як особистості, здатної вирішувати конкретні проблеми у різних сферах життя, але й як професіонала, оскільки спрямований на досягнення освітнього результату, а саме формування компетентностей (ключових, загальнопредметних та предметних).

Під компетентністю розуміємо особистісну характеристику, інтегровану здатність студента, засновану на набутих знаннях, життєвому та навчальному досвіді, цінностях і здатностях, що дає змогу ефективно діяти або виконувати певні функції. Компетенція – це вужче поняття, складник компетентності, що характеризує сукупність знань, умінь, навичок та ставлень у певній галузі діяльності.

Українська мова є джерелом формування риторичної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури, перед якими в професійній діяльності постають такі важливі проблеми, як донесення до молодого покоління культурного та духов-

ного надбання українського народу, оживлення його мовних і риторичних багатств, сприяння його свідомому засвоєнню та використанню у власному мовленні.

Вкрай важливим складником у підготовці майбутніх учителів української мови та літератури стає формування риторичної компетентності у процесі навчання й виховання, оскільки вони мають не тільки добре володіти українською мовою, але й почуватися відповідальними за її теперішнє й майбутнє, ставитися до неї як до важливої суспільної цінності, розвивати у здобувачів освіти високоморальні якості, які дадуть змогу їм стати активними повноправними громадянами України та самореалізовуватися як особистості.

Вирішувати поставлені завдання зможуть лише ті вчителі, які здатні переконувати, мати високий рівень педагогічної моральної культури, вести за собою до поставлених цілей, риторичної компетентності.

З'ясувавши зміст та сутність поняття «риторична компетентність», ми виділяємо її складові компоненти, а саме когнітивний, практико-діяльнісний, особистісний.

Когнітивний компонент включає такі складові частини риторичної компетентності, як знання поняття риторика, зв'язок риторики й культури, поняття про мовну діяльність, знання риторичних засобів, розташування задуму мови, риторична рефлексія.

Практико-діяльнісний компонент включає такі вміння, як правильне визначення якісного складу риторичної ситуації, розгорнення теми виступу з проблеми, розташування мовних ідей у риторичній ситуації, побудова дій у риторичній ситуації, здійснення рефлексії.

Особистісний компонент передбачає розуміння значущості риторичної культури, усвідомлення власної потреби у створенні риторичної події, потребу вдосконалення риторичних знань.

Виділені компоненти риторичної компетентності виступають як складові частини спільної мети формування риторичної компетентності майбутнього вчителя.

З цих позицій ми можемо сказати, що технологія формування риторичної компетентності майбутнього вчителя – це діяльність, що максимально реалізує високі закони навчання й забезпечує кінцеві результати, тобто сформованість когнітивного, практично-діялісного та особистісного компонентів.

Робота над риторичним аналізом тексту сприяє формуванню таких умінь, як здатність до узагальнення, аналізу, сприйняття інформації, постановки мети й вибору шляхів її досягнення; здатність логічно пра-

вильно вибудовувати усну й письмову мову; здатність до підготовки та редагування текстів професійного і соціально значимого змісту (Любашенко, 2007).

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Теоретичне осмислення проблеми навчання української мови на текстовій основі у різні періоди різноаспектно подано у працях науковців, зокрема лінгвістів. Отже, вивчено особливості усної форми тексту (Л. Булаховський, І. Ковалик, М. Крупа, М. Стельмахович); текст як одиницю писемного мовлення (М. Бахтін, І. Гальперін, В. Мельничайко); монологічність тексту (Д. Баранник, І. Білодід, С. Єрмоленко, А. Коваль, О. Пономарів); діалогічний текст (Т. Винокур, В. Іваненко, Е. Палихата, Л. Щерба); текст як складне синтаксичне ціле (О. Кучерук, О. Москальська, М. Поспелов); ознаки тексту (Н. Валгіна, Л. Мацько, Г. Онуфрієнко); стилістичну належність тексту (Л. Мацько, В. Мельничайко, М. Пентиліук); технологію роботи з текстом (З. Бакум, О. Глазова, Н. Дика, С. Караман, О. Караман, К. Плиско, В. Шляхова); текстову основу навчання (О. Біляєв, О. Горошкіна, О. Кучерук, М. Пентиліук).

Актуальність статті зумовлена розвитком сучасної лінгводидактики, що поєднує компетентнісний і текстоцентричний підходи. Недостатнє розроблення проблеми, необхідність пошуку шляхів опанування риторичною компетентністю зумовлюють вибір теми статті.

Метою статті є обґрунтування актуальності текстоцентричного підходу до формування риторичної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури.

2. Методологія та методи

Для реалізації поставленої мети використовувалися такі методи наукового пошуку, як теоретичні (аналіз психологічної, психолінгвістичної, лінгвістичної та методичної літератури, метод системного аналізу для виокремлення й обґрунтування принципів, особливостей навчання риторики у вищій школі, обґрунтування ефективності використання текстоцентричного підходу до формування риторичної компетентності майбутніх учителів-словесників під час вивчення мовознавчих дисциплін); емпіричні (педагогічне спостереження за освітнім процесом, анкетування, бесіда, тестування).

3. Результати та дискусії

Результати дослідження в галузі формування риторичної компетентності студентів на основі компетентнісного, текстоцентричного, комунікативно-діялісного, когнітивно-комунікативного, особистісно зорієнтованого, функційно-стилістичного,

соціокультурного підходів (лінгвісти Н. Бабич, О. Волкова, Л. Мацько, В. Русанівський, Л. Струганець, С. Єрмоленко; лінгводидакти О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Н. Дика, С. Караман, Т. Ладиженська, М. Пентиліук, Т. Симоненко) визначили актуальність пошуку нових підходів, методів та прийомів щодо проблеми формування риторичної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури через застосування текстоцентричного підходу.

На початку XXI століття продовжується реформування української освіти відповідно до вимог гуманістичної парадигми, стандартів освіти країн Європейського Союзу. Питання формування та розвитку риторичної компетентності нині стає все більш актуальним як для загальної середньої освіти, так і для професійної підготовки студентів у ЗВО, оскільки важливою умовою професійної самореалізації фахівця, його належної конкурентоспроможності та здатності до творчості у професійній царині є вміння комунікувати, тобто спілкуватися та взаємодіяти з різними людьми, налагоджувати контакти й розширювати продуктивні зв'язки тощо.

З огляду на стрімкий розвиток сучасного світу, зміни в системі комунікації, все більше значення розвитку вмінь і навичок комунікування, а також на основі вивченої та проаналізованої науково-методичної літератури риторичну компетентність нині доцільно розглядати як невід'ємний аспект професійної підготовки фахівців різного профіля, що розвиває в них систему соціально та професійно важливих якостей, зокрема культуру мовлення, мислення, спілкування та поведінки, що сприяє успішності та конкурентоспроможності у фаховій діяльності.

У сучасній лінгводидактиці текст розглядають як засіб навчання, а саме вивчають технологію роботи з текстом (З. Бакум, Є. Голобородько, Т. Донченко, О. Кучерук, Г. Михайловська, Л. Овсієнко); збагачення словникового запасу учнів на різних етапах мовленнєвого розвитку (Н. Гавриш, Н. Голуб, Т. Донченко); функціонування текстів наукового стилю (Л. Варзацька, Л. Мацько, В. Мельничайко).

Осмислення ролі тексту у процесі мовної комунікації в різних сферах людської діяльності зумовило появу у лінгводидактиці текстоцентричного підходу до навчання, теоретичне розроблення якого розпочалась у 70-ті роки XX століття, коли в методику розвитку зв'язного мовлення, крім мовної діяльності, обґрунтовано увійшли розгляд та аналіз результату акту комунікації, певного мовного витвору, тексту. Аналіз наукових джерел дав змогу з'ясувати, що досі

в назві підходу спостерігаються розбіжності. Разом із поняттям «текстоцентричний» натрапляємо на синонімічні «текстоорієнтований», «текстотворчий», «текстовий». У дослідженні ми будемо послуговуватися терміном «текстоцентричний підхід», який за семантичним наповненням та дидактичним аспектом найбільш повно віддзеркалює концептуальну засаду в організації освітнього процесу майбутніх учителів української мови та літератури.

У процесі опрацювання наукової літератури та спеціальних досліджень з'ясовано, що текстоцентричний підхід розглядають дослідники (М. Пентиліук, Л. Шиянюк) як найбільш доцільний відповідно до цілей комунікативно-діяльничої та когнітивної методик і як найбільш перспективний для систематизації та аналізу мовного матеріалу.

Формування мовної особистості майбутніх учителів української мови та літератури, що відповідає обсягу й характеру комунікативних потреб у межах професійної діяльності, може бути реалізоване на основі тексту, який студенти сприймають, аналізують, продукують, створюють, визначають функціонування в ньому певних мовних явищ, установлюють смислові та граматичні зв'язки, здійснюють удосконалення вмінь досягати визначених мовцем комунікативних цілей, тобто того, що має безпосередній вихід на мовленнєву практику, а текстоцентричний підхід до навчання української мови є необхідною умовою досягнення нової якості вищої освіти, головним змістом якої є формування професійних знань, розвиток комунікативних умінь і навичок студентів шляхом осмислення змістової та семантичної структури тексту.

Як зауважує М. Пентиліук, проблемою сучасної людини є невміння розуміти тексти. Вона стверджує, що більшість людей «страждають» небезпечними захворюваннями, тобто готові відтворити (переказувати) тексти, не розуміючи сенсу; «вихоплюють» окремі відрізки, більш знайомі або ті, які привернули увагу, і видають їх за розуміння всього тексту; довільно стискають, скорочують текст, спотворюючи його зміст; приписують тексту смисли, ігноруючи контекст. Перераховані «захворювання» можна подолати за допомогою риторичного аналізу тексту. Поступово складається стійка тенденція до цілісного сприйняття й розуміння перш за все того, що написано або сказано в тексті автора, з подальшим оформленням свого ставлення (Пентиліук, 2011).

Текст у сучасній риторичній розглядають у контексті поняття «риторичний текст», визначення якого як засобу реалізації автором власних уявлень і поглядів, засобу пле-

кання й вираження власної індивідуальності, засобу розвитку автора як суб'єкта спілкування позиціонують Л. Горбач і С. Мінеєва: «Нехудожній, авторський, адресний текст (продукт (результат) риторичної діяльності) певного різновиду, який реалізує наміри суб'єкта вплинути в конкретній ситуації спілкування, спрямований на інших суб'єктів за допомогою комунікативної активності». Вважаємо цю дефініцію вичерпною, адже вона містить усі суттєві для риторики характеристики, такі як суб'єктність, адресність, функційна спрямованість, ситуаційність, комунікативна орієнтованість. Проте в контексті розуміння тексту як лінгвістичної категорії вважаємо за необхідне окреслення його риторичних аспектів у сенсі риторичної діяльності. Текст завжди був основою риторики, а риторика, на думку В. Тюпи, вивчає живу практику спілкування, є наукою про природу людського спілкування, його комунікативну практику. Автор стверджує, що текст із риторичних позицій «варто розглядати як явище інтерактивне, тобто передбачати певну стратегію взаємодії». Подібні твердження висловлює Н. Голуб, уважаючи текст формою комунікації, одиницею комунікативної взаємодії. На підставі зазначеного виділяємо в понятті «текст» як третьому рівні комунікативної четвірки аспект спілкування як риторичний (Голуб, 2013: 2–8).

Поділяємо думку М. Пентиліук, яка зауважує, що текстоцентричний підхід до навчання мови «орієнтує викладача на текстову основу занять, на використання текстів для засвоєння всіх рівнів мовної системи». Саме в процесі вивчення одиниць мови на текстовій основі реалізується текстоцентризм, що передбачає «розгляд їх засобів та функціональних можливостей у структурі тексту, в умовах звичайного виявлення їх значень та текстоутворювальної ролі, що дає змогу органічно поєднати засвоєння структурно-семантичних ознак та явищ, що вивчаються, а також формування мовленнєвих умінь» (Пентиліук, 2008).

Текст лежить в основі текстоцентричної парадигми, якій у другій половині ХХ століття поступилась традиційна лінгвістика з її тяжінням до описовості, абстрагування й аналітичності. На думку М. Пентиліук, межі семантичного простору мовної одиниці у текстоцентричній парадигмі стали визначатися не тільки обсягом лексичного значення виокремленого слова, але й загальною семантикою тексту, його композицією та структурою, внутрішнім контекстом і підтекстом, ситуацією мовного спілкування. Текстоцентричний підхід уможливив репрезентацію синхронного функціонування

лексичної семантики в текстах різних типів, жанрів мовлення відповідно до сфери, умов і настанов мовної комунікації, дав змогу залучити до тлумачення значення мовної одиниці ширший контекст, тому тексти почали розглядати не як мовний матеріал, а як самостійний аспект дослідження. Дослідниця робить висновок, що текстоцентричний підхід є функційно-типологічним і відтворює традиційну класифікацію, яка наближує типи мовлення до жанрів. Мова існує не в штучно створених ученими схемах, не в словниках та граматиках, а саме в текстах, об'єктивній дійсності її використання (Пентиліук, 2011).

Поділяємо думку М. Пентиліук про роль текстоцентричного підходу у реалізації усіх завдань навчання в їх комплексі, таких як:

- формування умінь і навичок точно, доречно, виразно висловлювати свої думки із дотриманням правил побудови висловлювань, переконанням слухачів у правильності своїх міркувань;

- удосконалення вмінь обговорювати різні моделі висловлювань, визначати їх позитивні сторони та недоліки;

- розвиток культури ведення дискусій, полеміки, диспутів із дотриманням правил спілкування та культури мовлення;

- формування мовленнєвої компетенції у єдності усного та писемного мовлення.

У сучасних педагогічних і методичних дослідженнях текстоцентричний підхід до навчання займає все більш активну позицію. Дійсно, практично весь процес навчання представлений у текстовому вигляді, будь то монолог вчителя (усний текст) або тексти в підручниках (письмовий текст). Це вимагає від студентів володіння текстовими вміннями, а саме вміннями оброблення текстової інформації. Насиченість навчального простору різноманітними в жанрово-стилістичному аспекті текстами й цілеспрямований їх відбір сприяють створенню на заняттях розвиваючого мовного середовища, сприятливо впливають на вдосконалення почуття мови, мовної інтуїції, розкриття творчого потенціалу студентів.

Завдання на основі тексту є одними з основних видів вправ із формування риторичної компетентності. Текст як готова мовна одиниця містить великі можливості для виявлення мовної, лінгвістичної, культурознавчої і комунікативної компетентності студентів. Науковці виділяють такі характеристики тексту, що дають змогу виділити його як основу для розвитку риторичних умінь і навичок: комунікативна спрямованість і комунікативна завершеність, інформативність, наявність підтексту, структурно-сміслова єдність,

цілісність, зв'язність, багатовимірність, діалогічність, орієнтованість на визначений тип читача, форма спілкування.

На думку педагогів і психологів, для успішного здійснення будь-якої діяльності необхідно, щоби суб'єкт діяльності мав знання про предмет своєї діяльності і вмів застосувати їх на практиці. В контексті текстової діяльності це означає, що студент повинен володіти знаннями про структуру тексту, правила його організації тощо, застосувати ці знання в усній і письмовій мові.

Нами визначено п'ять груп комунікативних вправ, таких як вправи аналітичного характеру за готовим текстом; вправи аналітико-мовного характеру за готовим текстом; вправи щодо переробки готового тексту (завдання, що вимагають виправлення тексту); вправи щодо створення нового тексту на основі зразка; вправи щодо створення нового тексту (без зразка).

Така класифікація ґрунтується на аналітичному, аналітико-синтетичному, репродуктивному та продуктивному характері діяльності студентів. Аналітична діяльність спрямована на формування й розвиток у майбутніх учителів української мови та літератури вміння розуміти текст, брати з нього необхідну інформацію, закладену автором, на усвідомлення комунікативного завдання тексту, осмислення мовних одиниць тощо. Ця діяльність передбачає такий аналіз тексту:

– комунікативний аналіз (метою є виявлення намірів та установки автора тексту, комунікативного завдання, визначення мовної ситуації, що обумовило це висловлювання);

– змістовно-композиційний аналіз (метою є постановка питань зі змісту тексту, виокремлення предмету й основної думки, ознак головного предмета, інформації, виділення засобів зв'язку в тексті, вміння озаглавити текст, обґрунтування заголовку, складання плану тексту, його композиційної схеми);

– мовленнєвий аналіз (метою є відбір мовних засобів, необхідних для реалізації теми й основної думки, визначення жанру тексту й провідних типів мовлення, обґрунтування вживання тих чи інших стилістичних та мовних одиниць);

– контекстний аналіз (метою є цілісне осмислення тексту та мовних одиниць).

Аналітичні завдання формують у майбутніх учителів української мови та літератури вміння виділяти ознаки тексту, засоби зв'язку, тип і стиль тексту, здійснювати комунікативне оцінювання мовних засобів. Вони дають можливість усвідомити залежність змісту та його мовного оформлення від комунікативних установок автора.

В особливу групу аналітичних вправ слід виділити завдання на пошук і диференціацію текстової інформації. Оскільки текст може містити інформацію різноманітного характеру, студенти повинні орієнтуватися у видах інформації, щоб уміти правильно та безпомилково знаходити її в тексті.

Орієнтація сучасного навчання українській мові на освоєння функціональних характеристик граматичних одиниць залежно від комунікативних завдань виводить на одне з провідних місць навчального процесу стилістичний аналіз тексту, основною метою якого є встановлення зв'язків між запропонованим текстом і типовою ситуацією спілкування.

Здійснюючи стилістичний аналіз, студенти знайомляться з різними способами мовного вираження, здійснюють правила вибору (згідно з комунікативними ситуаціями і сферами спілкування) потрібного елемента з низки одиниць, об'єднаних функціонально-семантичною схожістю, характеризують ситуацію спілкування, у якій може бути використаний текст (умови й завдання мовлення, де, з ким, з якою метою відбувається спілкування), називають основні стильові риси, які знайшли відображення в тексті, визначають стилістичні прийоми, використовувані автором задля посилення враження на адресата й виклику його адекватної реакції.

Аналітично-синтетичні вправи спрямовані на пізнання тексту як єдиного цілого, проникнення в образність мовних засобів тексту. Вони вимагають від студентів уміння порівнювати, оцінювати, узагальнювати. Це вправи на осмислення цілісного тексту, інтеграцію, згортання й переробку готового тексту, редагування, складання інформаційної моделі тексту певного типу й жанру.

Таким чином, добре продумана система вправ здатна сформувати і розвивати у студентів комунікативні вміння й навички, розкрити їх творчий потенціал, активізувати розумову діяльність, розвивати уяву, виховувати почуття мовлення, тобто розвивати їх риторичну компетентність.

Висновки

Проведене дослідження не претендує на вичерпність у з'ясуванні всіх аспектів висвітлення щодо навчального тексту як засобу формування риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови та літератури.

Таким чином, текст є основою розвитку комунікативних умінь і навичок, формування риторичної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури. Текстоцентричний аспект передбачає осмислення тексту як мовленнєвого виразу.

В його основі лежить єдність мовної, мовленнєвої та правописної компетентностей. Реалізація текстоцентричного підходу створює об'єктивні умови для розгляду мовних явищ у їх взаємозв'язках та контексті словесної творчості; формування знань про мовну систему; реалізації внутрішньооб'єктивних, а також міжпредметних зв'язків особистісно орієнтованого навчання; формування мовленнєвої особистості.

Риторичний аналіз не тільки забезпечує правильне сприйняття й розуміння тексту, але й готує до створення власного висловлювання, формує у студентів риторичну компетентність, що сприяє ефективній педагогічній діяльності в сучасних умовах.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні лінгводидактичних засад компетентісно орієнтованого навчання в професійному освітньому просторі майбутнього вчителя-словесника, метою якого є вдосконалення його методичного інструментарію та формування риторичної компетентності в умовах реалізації текстоцентричного підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібік Н. Переваги і ризики запровадження компетентісного підходу в шкільній освіті. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 47–58.
2. Голуб Н. Категорійний апарат сучасної української лінгводидактики: проблеми і перспективи. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 3 (33). С. 2–8.
3. Дика Н. Мовна особистість: міждисциплінарний аспект. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія*. 2017. № 27. С. 4–7.
4. Дика Н., Микитенко В. Формування мовної особистості студента на засадах компетентісного підходу в умовах реформування освіти в Україні. *Український психолого-педагогічний науковий збірник*. 2017. Вип. 12. С. 59–63.
5. Любашенко О. Лінгводидактичні стратегії: проектування процесу навчання української мови у вищій школі: монографія. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. 296 с.
6. Мацько Л., Мацько О. Риторика: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 2003. 311 с.
7. Нишета В. Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 337 с.
8. Пентиліук М. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики. Київ: Ленвіт, 2011. 256 с.
9. Пентиліук М. Формуючи риторичну особистість. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2008. № 5. С. 84–91.
10. Кучерук О., Голуб Н., Горошкіна О., Караман С. Педагогічна риторика: історія, теорія, практика: монографія. Київ: КИТ, 2016. 258 с.
11. Словник-довідник української лінгводидактики: навчальний посібник / О. Горошкіна, Н. Єсаулова, О. Лук'янченко, Н. Мордовцева та ін.; за заг. ред. М. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2003. 149 с.

12. Шиянюк Л. Текстоцентричний підхід до формування риторичної культури студентів вищих технічних закладів I–II рівнів акредитації. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*. Вип. 55. Херсон: видавництво ХДУ, 2010. С. 361–367.

REFERENCES

1. Bibik N. (2015). Perevahy i ryzyky zaprovadzhennia kompetentnisnogo pidkhdou v shkilnii osviti [Advantages and risks of introducing a competency-based approach in school education]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian pedagogical journal*, 1, 47–58 [in Ukrainian].
2. Holub N. (2013). Katehoriiniy aparat suchasnoi ukrainskoi lnhvodydaktyky: problemy i perspektyvy [Categorical apparatus of modern Ukrainian linguodidactics: problems and prospects]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli – Ukrainian language and literature at school*, 3 (33), 2–8 [in Ukrainian].
3. Dyka N. (2017). Movna osobystist: mizhdystyplinamyi aspekt [Linguistic personality: interdisciplinary aspect]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Pedahohika. Psykholohiia: zb. nauk. pr. – Pedagogical education: theory and practice. Pedagogy. Psychology: a collection of scientific papers*, 27, 4–7 [in Ukrainian].
4. Dyka N., Mykytenko V. (2017). Formuvannia movnoi osobystosti studenta na zasadakh kompetentnisnogo pidkhdou v umovakh reformuvannia osvity v Ukraini [Formation of the student's language personality on the basis of the competence approach in the conditions of education reform in Ukraine]. *Ukrainskyi psykhologo-pedahohichnyi naukovyi zbirnyk – Ukrainian psychological and pedagogical scientific collection*, 12, 59–63 [in Ukrainian].
5. Liubashenko O. (2007). Lnhvodydaktychni stratehii: proektuvannia protsesu navchannia ukrainskoi movy u vyshchii shkoli: monohrafiia [Linguodidactic strategies: designing the process of teaching the Ukrainian language in higher education: a monograph]. Nizhyn: Aspekt-Polihraf, 296 [in Ukrainian].
6. Matsko L., Matsko O. (2003). Rytoryka: navch. posib [Rhetoric: Tutorial]. Kyiv: Vyshcha shkola, 311 [in Ukrainian].
7. Nyshcheta V. (2008). Metodyka formuvannia rytorychnoi kompetentnosti uchniv osnovnoi shkoly: monohrafiia [Methods of forming the rhetorical competence of primary school students: a monograph]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 337 [in Ukrainian].
8. Pentyliuk M. (2011). Aktualni problemy suchasnoi lnhvodydaktyky: zb. st. [Actual problems of modern linguodidactics: a collection of articles]. Kyiv: Lenvit, 256 [in Ukrainian].
9. Pentyliuk M. (2008). Formuiuchy rytorychnu osobystist. [Forming a rhetorical personality]. *Ukrainska mova y literatura v serednikh shkolakh, himnaziakh, litseiakh ta kolehiumakh – Ukrainian language and literature in secondary schools, gymnasiums, lyceums and colleges*, 5, 84–91 [in Ukrainian].
10. Kucheruk O., Holub N., Horoshkina O., Karaman S. (2016). Pedahohichna rytoryka: istoriia, teoriia, praktyka: monohrafiia [Pedagogical rhetoric: history, theory, practice: monograph]. Kyiv: KYT, 258 [in Ukrainian].
11. Horoshkina O., Yesaulova N., Lukianchenko O., Mordovtseva N. ta in.; za zah. red. Pentyliuk M. (2003). Slovnyk-dovidnyk z ukrainskoi lnhvodydaktyky: navch.

posib. [Dictionary-reference book on Ukrainian linguodidactics. Tutorial]. Kyiv: Lenvit, 149 [in Ukrainian].

12. Shyianiuk L. (2010). Tekstotsentrychnyi pidkhid do formuvannia rytorychnoi kultury studentiv vyshchykh tekhnichnykh zakladiv I–II rivniv akredytatsii: [Text-centric approach to the formation of rhetorical culture of students of higher technical institutions of I-II lev-

els of accreditation]. *Pedahohichni nauky: zb. nauk. prats. – Pedagogical sciences: a collection of scientific works*. Kherson: vydavnytstvo KhDU, 55, 361–367 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 18.12.2020.
The article was received 18 December 2020.*